

ՆՎԱԳԱՐԱՐ ՎԱՐՊԵՏԸ
MASTER MUSIC-CREATOR

Հայտնաբերելով և ընտրելով հումքը, մշակելով մաքուր և հարուստ հնչյուններ արձակելու եղանակը, ստեղծելով կառուցվածքն ու կատարման հնարքները և սերնդեսերունդ փոխանցելով իր գիտելիքներն ու գաղտնիքները՝ նվագարանագործը հանդես է գալիս որպես բազմաշնորհ անհատ՝ արհեստավարժ վարպետ, նվագածու երաժիշտ և ուսուցիչ: Իր նվագարանը պատրաստելիս վարպետը վերարտադրում է տիեզերքի արարչագործությունը: Օգտագործելով բնության տարրերն ու նյութերը, արարածների մարմնի մասերը, վարպետը պատրաստում է իր նվագարանը, ինչպես Արարիչը՝ մարդուն: Նվագարանագործության մշակույթը զարգացել է նաև Հայաստանից դուրս՝ Սփյուռքի տարբեր գաղթօջախներում՝ թե՛ ժառանգաբար փոխանցվելով գերդաստանի անդամներին (Զիլճեան տոհմ), և թե՛ աշակերտներին: Նվագարար վարպետի կերպարը տարբեր կերպ է դրսևորվել. ոմանք գերազանց տիրապետել են իրենց ստեղծած նվագարաններին՝ հռչակվելով իբրև երաժիշտ-կատարող (աշուղ Շերամ), ուրիշները հնչյունածավալն ու ավանդական նվագարանի կատարողական հնարավորությունները մեծացնելու նպատակով ստեղծել են նոր տեսակներ ու տարբերակներ (Վարդան Բունի), իսկ երրորդներն էլ փայլել են նվագարանագործության ասպարեզում՝ կատարելագործելով նվագարանների կառուցվածքը (վարպետ Եահեսախ Խան):

By identifying and choosing the raw materials, cultivating the optimal way in which to echo clean and rich sounds, creating the means of structure and performance, and passing down his knowledge and secrets from one generation to another, the instrument-maker acts as a multi-talented individual: a trained master, musician, and teacher. In preparing his instrument, the master reproduces the creation of the universe. By using natural elements and materials, body parts of living beings, the master prepares his instrument like the Creator created man. The distinct Armenian culture of instrument-making has even developed outside Armenia among various Diaspora communities, both as a matter of heritage within families (e.g. Zildjian family) and through formal education. The figure of the instrument-maker has taken different shapes. Some mastered their instrument perfectly and became musicians (e.g. *ashugh* Sheram), others created new types and variants in order to increase the range and performance possibilities of traditional instruments (e.g. Vardan Buni), while many excelled in the field of instrument-making by perfecting the structure of instruments (e.g. New Julfa *tar* master Yahya Khan).

4.1 Աւետիս Զիլճեանի արհեստանոց

Քուինսի, Մասսաչուսեթս, 1930 թ.

Զիլճեան ընտանիքի անձնական հավաքածու

4.1 Avedis Zildjian's Factory

Quincy, Massachusetts, 1930

Zildjian Family Private Collection

Զիլճեանների ընտանիքն աշխարհում հայտնի է իր ստեղծած բացառիկ մաքուր հնչողությամբ և երկարատև ղողանջով բնորոշվող ծնծղաներով: Համաձուլվածքի բաղադրությունն ու ձուլման տեխնոլոգիական նրբությունները դարեր շարունակ գաղտնի են պահվում և փոխանցվում միայն ընտանիքի արու ժառանգներին: Զիլճեանների ստեղծած նվագարանները տարբեր երկրներում կազմակերպված ցուցահանդեսներում (Լոնդոն՝ 1851, Փարիզ՝ 1862, Չիկագո՝ 1893, Բեռլին՝ 1898, Իտալիա՝ 1907) լավագույնը ճանաչվելով՝ տարածվեցին ամբողջ Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում: Մինչ օրս Մասսաչուսեթսի Նահանգի Նորթ Քուինսի քաղաքում Աւետիս Զիլճեանը շարունակում և կատարելագործում է ընտանեկան ավանդույթը՝ ծնծղաների տարբեր տեսակներ արտադրելով դասական, ջազ և ռոք նվագախմբերի համար: Ստամբուլում գործում է Զիլճեանների մյուս ճյուղի՝ Մելքոնի ստեղծած արհեստանոցը, որի ձուլած ծնծղաները ևս աշխարհի լավագույն նվագարանների շարքին են դասվում:

The Zildjian family is famous for its cymbals, characterized by their exceptionally clean sound and long resonance. For centuries, these cymbals' alloy composition and the technological nuances of their molding have been kept secret and transmitted only to the male heirs of the family. Musical instruments created by the Zildjian family have been showcased in exhibitions held in many countries (London, 1851, Paris, 1862, Chicago, 1893, Berlin, 1898, Italy, 1907). Recognized as the best, they spread throughout Europe and the United States. To date, Avedis Zildjian continues to develop and improve the family tradition in the town of Norwell, Massachusetts. He creates cymbals for classical, jazz, and rock bands. In Istanbul, another branch of the Zildjian family—Melkon—runs a workshop, where they make molded cymbals that are also recognized among the world's best musical instruments.

4.2 Երաժիշտներ թառագործ վարպետ Եահեաի Խանի խանութում

(Ներքևում ձախից նստածը Եահեան է)

Եահեաի Խան (Յովհաննես Աբգարեան), Նոր Ջուղա, 1876-1932 թթ.

Պարսկական երաժշտության պատմություն, Ռուհոլլահ Խալեղի, Թեհրան, 1974 թ.

4.2 Musicians in Tar-Maker Master Yahya Khan's Store

(Yahya is sitting on the left)

Yahya Khan (Hovhannes Abgarian), New Julfa, 1876-1932

History of Persian Music, Ruhollah Khaleghi, Tehran, 1974

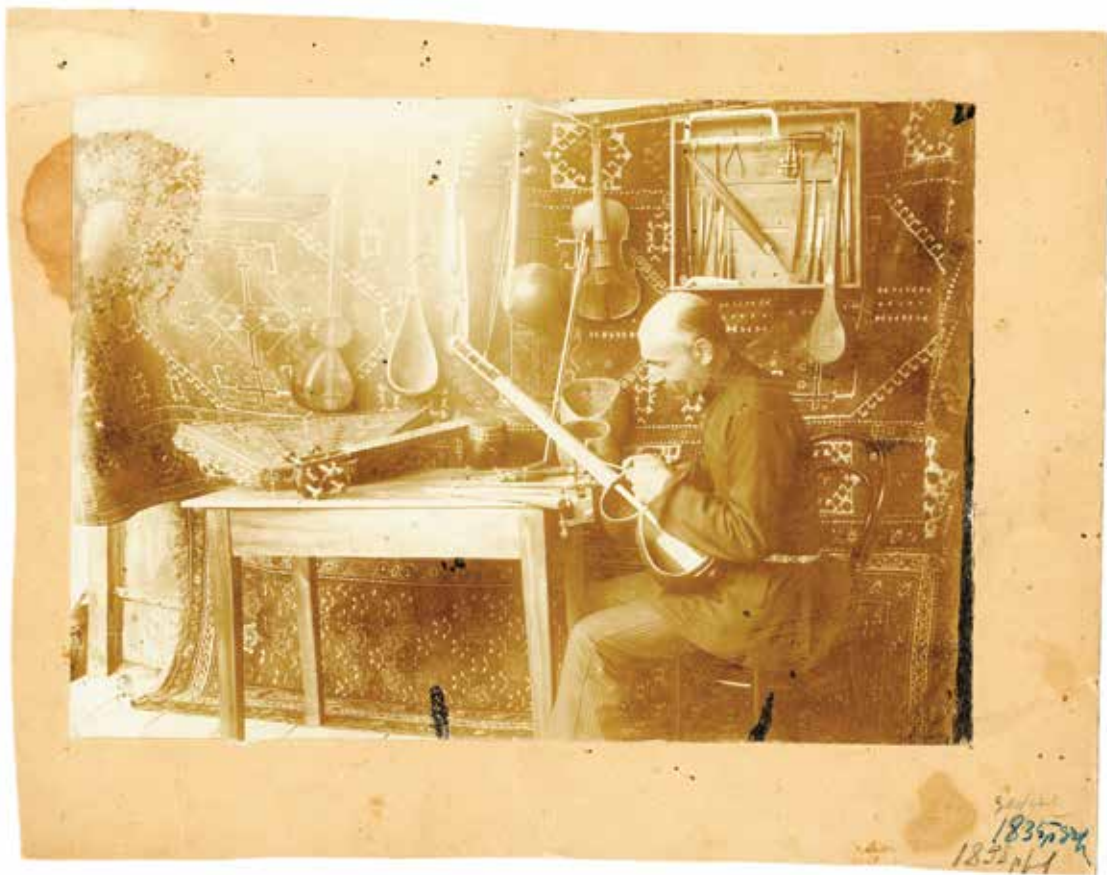

4.4 Նվագարանագործ Թառսազ Մելքումն իր արհեստանոցում

Թառսազ Մելքում (Մելքում Դանիելյան), Նոր Ջուղա
Հայաստանի պատմության թանգարան ԱԼ 2727

4.4 Instrument-Maker Tarsaz Melkum in his Workshop

Tarsaz Melkum (Melkom Danielian), New Julfa
History Museum of Armenia ԱԼ 2727

4.5 Նվագարանագործ Հարություն Հովակիմի Երզնկյանն իր արհեստանոցում

1898 թ.

Հայաստանի պատմության թանգարան ԱԼ 870

4.5 Instrument-Maker Harutyun Hovakim Yerzian in his Workshop

1898

History Museum of Armenia ԱԼ 870

4.6 Դիրիժոր, նվագարանաստեղծ Վարդան Բունին

Թիֆլիս, 1939 թ.

Հայաստանի պատմության թանգարան ԱԼ 1333

4.6 Conductor, Instrument-Creator Vardan Buni

Tbilisi, 1939

History Museum of Armenia ԱԼ 1333

Գործիքագիտության և նվագարանաստեղծման ոլորտում կարևոր ներդրում է ունեցել Վարդան Գևորգի Բունին (1888, Վաղարշապատ - 1960, Երևան): Գիտական չափագրումների, ակուստիկական օրենքների հիման վրա նա վերակառուցեց թառը, քամանչան, սազը, դուդուկը (սրա պատվին՝ բաս դուդուկը կոչվում է *բունիֆոն*), շվին, սրինգը, զուռնան, քանոնը և ստեղծեց այդ գործիքների ընտանիքներ՝ այդ ճանապարհով ձգտելով ժողովրդական գործիքների նվագախմբի հնչողությունը հասցնել սիմֆոնիկ նվագախմբին հասույկ հզոր հնչողության: Նրա վերակառուցած գործիքների մեծ մասը պահվում են Մոսկվայի Մ. Գլինկայի անվան Երաժշտության և արվեստի պետական թանգարանում: Վ. Բունու ստեղծած նվագարանները տարածվեցին նաև Ուզբեկստանում, Տաջիկստանում, ապա՝ Ղազախստանում: Դադստանի Երգիպարի անսամբլի համար Բունին վերակառուցել է ազգային 29 նվագարան:

Vardan Buni (1888, Vagharshapat – 1960, Yerevan) made important contributions in the fields of organology and instrument creation. Employing scientific measurements and revisiting the laws of acoustic, Buni redesigned the *tar*, *kamantcha*, *saz*, *duduk* (in his honor, the bass *duduk* is called *Buniphone*), *shvi*, *sring*, *zurna*, and *kanon*; he created versions of those instruments so as to enable these traditional instruments to match the powerful sound of symphonic orchestras. The instruments he created were widely used in Uzbekistan, Tajikistan, and Kazakhstan. Many are now kept in the Glinka National Museum consortium of Musical Culture in Moscow. Buni constructed 29 instruments for the Song and Dance Ensemble of Dagestan in 1957.

Վ. Բունու կենսագրականը մեզ է տրամադրել Ա. Կիրակոսյանը, Երևանի Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիա, դոցենտ:

4.7 Վարպետ Ստեփանը ձախից և Մոհամմադ Ռեզա Շահը

1958 թ., ցուցահանդեսի ժամանակ
Հռիփսիմե Պիկիչյանի անձնական հավաքածու

4.7 From the Left, Master Stepan and Mohammad Reza Shah

during the exhibition in 1958
Hripsime Pikichian's Private Collection

Ավանդական լարային նվագարանների վարպետ Ստեփան Եսայիի Բուդաղյանի (1890, Թավրիզ - 1967, Թեհրան) ստեղծած թառը, քամանչան, սանթուրն ու քանոնն առանձնանում էին թավշե տեմբրով և հնչեղ ձայնով, որի գաղտնիքը փայտի ընտրության, մշակման, ճշգրիտ չափագրման մեջ էր: Ի տարբերություն տարածված զույգ լարանի թառի՝ նա պատրաստում էր նաև չորսական արձագանքատու լարով նվագարաններ (24 և 28 լարանի), որի շնորհիվ հնչողությունը կրկնակի հզորանում էր: Վարպետը նաև արհեստավարժ փորագրող ու սադափանախշող էր: Նրա նվագարանները բազմիցս ցուցադրվել են Թեհրանում ու Թավրիզում՝ արժանանալով Մոհամմադ Ռեզա Փահլավի Շահի շնորհած բարձր պարգևների:

Stepan Budaghyan (1890, Tabriz – 1967, Tehran) created *tars*, *kamanchas*, *santurs*, and *kanons* that were distinguished by a velvet timbre and a sonorous sound. Their secret lied in the selection, processing, and measurement of the wood. In contrast to the traditional tar, with its pair of strings, Budaghyan also produced instruments with four string resonance (with 24 and 28 strings), thanks to which the sound was twice as strong. Budaghyan was also a professional engraver and a decorator who used mother-of-pearls. His instruments have been repeatedly exhibited in Tehran and Tabriz, earning Reza Shah Pahlavi's highest awards.

4.8 Հակոբ Երիցյանն իր արհեստանոցում

Երևան, 1990-ական թթ.

Հ. Երիցյանի անձնական հավաքածու

4.8 Hakob Yeritsyan in his Workshop

Yerevan, 1990's

H. Yeritsyan's Private Collection

Հակոբ Գառնիկի Երիցյանը (1915, Տրապիզոն – 2002, Երևան) ստեղծել է 20 ջութակ, 10 ալտ, 100 քանոն, 80 մանդոլին, 30 սազ, 10 ուդ, 5 քամանչա, 3 թառ, 1 սանթուր: Ներկայումս Գերմանիայի Այզենախ քաղաքի Յ. Ս. Բախի տուն-թանգարանում է գտնվում Հ. Երիցյանի պատրաստած քանոնը: Նա ստեղծել է ազգային այնպիսի նվագարաններ, որոնք ոչ միայն հնչողությամբ, այլև նախշաձևի կատարման մանրանկարչական վարպետությամբ անցյալի վարպետների գործերի կողքին կներկայանային հավասարի իրավունքով: Հ. Երիցյանի պատրաստած քանոնը միակն էր, որ ուներ ոչ թե 24, այլ 26 լար: Վարպետի անունը գրանցվել է Կլոդ Լեբեի՝ 1985 թ. Բրյուսելում հրատարակած անթոլոգիայի 3-րդ հատորում: Նրա վինագործ որդին՝ Սամվելը, շարունակում է ընտանեկան ավանդույթը և ճանաչված է նաև արտերկրում:

Hakob Yeritsyan (1915, Trabzon – 2002, Yerevan) created 20 violins, 10 violas, 100 *kanons*, 80 mandolins, 30 *sazs*, 10 *uds*, 5 *kamantchas*, 3 *tars*, and 1 *santur*. Today, a *kanon* made by Yeritsyan is displayed in the Bachhaus Eisenach, the J. S. Bach museum in Eisenach, Germany. This is a one-of-a-kind *kanon* because it has 26 strings, rather than 24 strings. Yeritsyan created traditional instruments that could be presented on an equal footing next to those of past masters thanks to their sound and miniature-style decorative work. He is anthologized in the 3rd volume of the anthology of Claude Lebet published in 1985, in Brussels. The luthier's son, Samvel Yeritsyan, is continuing the family tradition and is recognized internationally.

4.9 Մետաղագործ Վարպետ Արծրունի իր արհեստանոցում

Երևան, 1980-ական թթ.

Լուսանկար՝ Սամ Սուիզի

4.9 Metallurgist Master Artzrun in his Workshop

Yerevan, 1980's

Photograph: Sam Sweezy

Մետաղի գեղարվեստական մշակման անվանի վարպետ, Արծրուն Բերբերյանի (1925, Թիֆլիս – 1994, Երևան) հեղինակած դեկորատիվ-կիրառական արվեստի ստեղծագործություններն ու արծաթե զարդերն այսօր էլ ցուցադրվում են Հայաստանի և արտերկրի տարբեր թանգարաններում: Դրանք աչքի են ընկնում ավանդական ու ժամանակակից տեխնիկաների, ձևերի ու զարդանախշերի ինքնատիպ միահյուսմամբ՝ հայ մետաղագործ վարպետների հնագույն ավանդույթների ժամանակակից մեկնաբանմամբ և հեղինակի գեղագիտական ինքնատիպ մտածողությամբ:

Artzrun Berberyan (1925, Tbilisi – 1994, Yerevan) is a renowned master metalworker. His decorative art and his silver jewelry are exhibited in museums in Armenia and abroad. They are distinguished by a unique combination of traditional and modern techniques, forms and ornaments, by their ability to reinterpret ancient traditions of Armenian metallurgical masters, and by the original aesthetic thinking of the master.